

III. TÁBLA

„A többfokozatú egyetemi képzésen belül a kártyalapon szereplő lehetőségek közül Ön melyiket tartaná optimálisnak?” (a válaszok megoszlása a többfokú képzést támogatók körében)

4 éves alapképzés alapidiplomával, majd 2 év képzés után szakdiploma, és posztgraduális képzés után doktori diploma	34
3 éves alapképzés alapidiplomával, majd 2 év képzés után szakdiploma, és posztgraduális képzés után doktori diploma	42
5 éves szakképzés szakdiplomával, és posztgraduális képzés után doktori diploma	19
Egyéb válasz	3
Nincs válasz	2

Ezt támasztja alá az is, hogy a többfokozatú képzést jónak tartók nem igazán tudtak dűlőre jutni abban a kérdésben, hogy pontosan milyen szerkezetű képzés is lenne a legoptimálisabb. 42 százalékuk azt az elképzelést támogatná, hogy a hallgatók először egy 3 éves alapképzésben részesüljenek, s ezt egy 2 éves szakképzés majd posztgraduális képzés kövesse, egyharmadnyian ugyanezt a szerkezetet követnék, csak az alapképzés időtartamát növelnék meg 1 évvel, míg a válaszolók egyötöde 5 éves szakképzést, s ezt követően doktori képzést látna helyesnek.

Szemerszki Mariann

A SZAKKÉPZŐ ISKOLÁK TANTESTÜLETEINEK KÖZÉLETI AKTIVITÁSA

A szakképző iskolák tantestületeinek közéleti aktivitásáról az 1992/93-as tanévben a Munkügyi Minisztérium megbízásából az Oktatókutató Intézetben és az ELTE Szociológiai Intézetében folytatott empirikus szociológiai vizsgálat során szereztünk információkat. A kutatást egy szakmacsoportokat figyelembe vevő országos reprezentatív minta alapján végeztük 90 (főként szakmunkásképző) iskolában, esettanulmányok segítségével.

Az iskolák településtípus szerinti megoszlása lényegében megfelel a szakképző iskolák országos eloszlásának.

I. TÁBLA

Az iskola székhelye

	N	%
Kisváros	9	10,0
Város	24	26,7
Megyeszékhely	38	42,2
Budapest	19	21,1
Összesen	90	100,0

Az iskolák többsége főként szakmunkásképzést folytató szakképző iskola, de 92%-uk már nevében is szerepelteti a szakközépiskolai képzési profilt, ami azt jelenti, hogy legalább egy szakközépiskolai osztályt is indított.

II. TÁBLA

Az iskola típusa

	N	%
Szaktanárképző	7	7,8
Szaktanárképző és szakközépiskola	71	78,9
Szakközépiskola	12	13,3
Összesen	90	100,0

A tantestületek átlagosan 56 főállású pedagógusból állnak.

III. TÁBLA

Főállású pedagógusok száma

	N	%
30 alatt	9	10,0
31–50	24	26,7
51–70	22	24,4
70 fölött	31	34,4
Nincs adat	4	4,4
Összesen	90	100,0

Az iskolák átlagos tantestülete az országos arányokhoz hasonlóan 40%-ban közismereti tanárokból, 27%-ban szakelméleti tanárokból és 33%-ban szakoktatókból áll.

IV. TÁBLA

A pedagógusok nemek és tantárgycsoportok szerint

	Férfi		Nő		Összes	
	N	%	N	%	N	%
Közismereti tanár	11	27	17	59	28	40
Szakelméleti tanár	12	29	7	24	19	27
Szakoktató	18	44	5	17	23	33
Összesen	41	100	29	100	70	100

A pedagógusok érdekvédelmi szervezetsége

A szakképző iskolák 67%-ában vannak tagjai a hagyományos pedagógus szakszervezetnek (PSz). Egy-egy iskolában a pedagógus szakszervezethez tartozók aránya átlagosan 40%. Minél kisebb a tantestület, annál több tagja van a hagyományos pedagógus szakszervezetnek (A 30 fő alatti testületekben átlagosan 52%, a 70 fő fölötti testületekben átlagosan 33%). A szakközépiskolai oktatást is folytató intézményekben lényegesen magasabb a PSz-hez tartozók aránya (46%), mint a hagyományos szaktanárképzőkben (26%). A hagyományos szakszervezeti tagok aránya az átlagosnál ugyancsak magasabb a mezőgazdasági szaktanárképzőkben (49%), a vegyes szakmai profilú iskolákban (48%) és a szolgáltatóipari szaktanárképzőkben (50%). Az átlagosnál lényegesen alacsonyabb viszont az építőipari (24%) és a gépipari (26%) szaktanárképzőkben. A PSz-hez tartozó pedagógusok aránya szoros összefüggést mutat a településekkel is. Minél urbanizáltabb a település, annál kisebb

a hagyományos pedagógus szakszervezethez tartozó pedagógusok iskolánkénti aránya (a kisvárosi iskolákban átlagosan 49%, Budapesten pedig átlagosan 22%).

A hagyományos pedagógus szakszervezet tehát az iskolák több mint kétharmadában jelen van, de viszonylag kis (átlagosan 40%-os) szervezettséggel. Az átlagnál magasabb az ide tartozó pedagógusok aránya a kisebb települések kisebb iskoláinak szakközépiskolai képzést is folytató, főként mezőgazdasági, szolgáltatóipari és vegyes szakmai profilú intézményeiben.

A tantestületek 29%-ában találtunk olyan pedagógust, aki a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetének (PDSz) a tagja. A PDSz tagok aránya egy-egy tantestületben átlagosan 5%. A PDSz tagok aránya az átlagnál lényegesen alacsonyabb (1%) a kifejezetten kicsi (30 fő alatti) tantestületekben, és az átlagosnál valamivel magasabb (7%) a közepes nagyságú (31–70 fő közötti) tantestületekben. A PDSz-hez tartozó tanárok aránya az átlagosnál valamivel magasabb (8%) azokban a szakképző iskolákban, amelyeknek a fő profilja a szakközépiskolai képzés. Ugyancsak az átlagosnál magasabb a szolgáltatóipari szakmunkásképzőkben (8%) és az átlagosnál lényegesen alacsonyabb (2%) az építőipari valamint a mezőgazdasági szakmunkásképzőkben (itt gyakorlatilag nem fordul elő). És végül a PDSz-hez tartozó pedagógusok aránya az átlagosnál magasabb a budapesti iskolákban (8%).

A PDSz tehát lényegesen kevesebb (29%) iskolában van jelen, mint a hagyományos pedagógus szakszervezet és iskolánként is jóval kisebb (átlagosan 5%-os) szervezettséggel. Ezt a szakszervezetet a szakképző iskolák közül főként a budapesti közepes méretű, szakközépiskolai képzést is folytató szolgáltatóipari iskolák pedagógusai preferálják.

Az iskolák 16%-ában fordultak elő az MSzOSz valamelyik ágazati szakszervezetéhez tartozó pedagógusok. Egy iskolában átlagosan a pedagógusok 8%-a tartozott ilyen szakszervezethez. Az ilyen szakszervezetekhez tartozó pedagógusok aránya az átlagosnál lényegesen kisebb a kifejezetten kis tantestületekben (3%) és az átlagosnál valamivel nagyobb a kifejezetten nagy tantestületekben (10%). Az MSzOSz-hez tartozó tanárok az átlagosnál lényegesen gyakrabban (13%) fordulnak elő olyan iskolákban, amelyeknek a fő profilja a szakmunkásképzés. Ezen belül az átlagosnál magasabb az MSzOSz-hez tartozó szakszervezeti tagok aránya a mezőgazdasági (24%), a gépipari (13%) és a könnyűipari (12%) iskolákban. Az átlagosnál valamivel kevesebb az ilyen szakszervezeti tag az elit szakmákat oktató iskolákban (5%) és a szolgáltató szakmákat oktatókban (itt gyakorlatilag nem fordul elő). Az MSzOSz-hez tartozó szakszervezeti tagok az átlagnál gyakrabban fordulnak elő a kisvárosok iskoláiban (16%) és Budapesten (12%).

Az MSzOSz ágazati szakszervezetei tehát még a PDSz-nél is kevesebb (16%) iskolában vannak jelen, ahhoz hasonló nagyságrendű (8%-os) iskolánkénti szervezettséggel. Ezeket a szakszervezeteket a szakképző iskolák közül főként a budapesti és kisvárosi, nagy létszámú, hagyományos szakmunkásképzést folytató, mezőgazdasági, gépipari és könnyűipari iskolák pedagógusai preferálják.

Miután egyéb szakszervezetekhez tartozó pedagógust is csak az iskolák 9%-ában találtunk, a szakképző intézmények pedagógusairól elmondható, hogy érdekvédelmi szervezettségük megosztott és viszonylag csekély mértékű. Arányaiban a legnagyobb súlyú érdekképviselőt változatlanul a PSz jelenti. Ami a szakszervezeti tagok megosztottságát illeti, ez lényegében a szakképző intézményrendszer belső tagoltságát fejezi ki. A hagyományos típusú és szakmai profilú szakmunkásképző iskolák még őrzik a szakmai-ágazati szervezettség hagyományait, a PDSz-hez pedig főként a tercier szektor budapesti szakközépiskoláinak pedagógusai csatlakoztak. Jelentősebb tagsága azonban csak a PSz-nek van. Az ágazati szakszervezetek már nem, a PDSz pedig valószínűleg még nem vonzza a pedagógusokat.

A pedagógusok politikai magatartása

Arra a kérdésre, hogy foglalkoztatja-e a politika a tanárokat, az iskolák 39%-a nem válaszolt, az iskolák 43%-ából pedig egyértelműen nemleges választ kaptunk. Mindössze az iskolák 8%-ából kaptuk azt a választ, hogy “kevesen”, de politizálnak, és ugyancsak az iskolák 8%-ából, hogy sokan politizálnak.

Az iskolák 88%-ában nem kideríthető, hogy milyen a tantestületek politikai beállítódása, ill, hogy milyen pártokkal szimpatizálnak. Kifejezetten kormánypárti többséget mindössze az iskolák 1%-ában találtunk, ellenzéki többségű tantestületet pedig az iskolák 4%-ában. Arra a kérdésre, hogy van-e aktív párttag a tantestületben, az iskolák 96%-a nemleges választ adott. Helyi önkormányzati képviselő mindössze a tantestületek 3%-ában található. Parlamenti képviselő pedig az iskolák 2%-ában akadt.

Ezekből a számokból az olvasható ki, hogy a szakképző iskolák pedagógusai politikai-közéleti szempontból teljesen passzívak: nem vállalnak politikai funkciókat, nem lépnek be politikai pártokba, nem politizálnak és nem szívesen nyilatkoznak politikával kapcsolatos kérdésekről. Természetesen nem tudjuk, hogy mit takar ez a passzivitás: pusztán érdektelenséget, esetleg a múlt rendszer iránti nosztalgiát, csalódottságot, vagy újkeletű félelmeket és bizalmatlanságot. Talán árnyalja a képet, ha hozzátesszük, hogy esettanulmányaink készítése során több olyan önkormányzati képviselő is akadt, aki határozottan kifogásolta, hogy politikai kérdésekről egyáltalán tudakozódjunk az iskolákban. Mintha a politika valamiféle takargatni való, “bűnös” dolog lenne, és mintha félteni kellene az iskolákat a pedagógusok politikai megosztottságától. Kutatásunk alapján úgy tűnik, hogy éppen ellenkezőleg: a politikai passzivitástól kell féltetni őket.

Jelenlegi kutatásunkat megelőző évben a szerkezetváltó gimnáziumok problémáit vizsgáltuk hasonló módszerekkel. Ott pl. azt találtuk, hogy az iskolák 43%-ának esetében a tantestület valamelyik (esetleg több) tagja személyesen képviselte az iskola érdekeit a település önkormányzati testületeiben. Nem véletlen, hogy a vizsgált iskolák többsége különösebb fenntartások nélkül megkapta az engedélyt az önkormányzattól a pedagógusok által ambicionált szerkezetváltó kísérlet beindításához, és a vizsgált 40 iskola közül 35 kapott az önkormányzattól a kísérlet céljaira többlétféle támogatást.

Valószínűleg a szakképző iskoláknak is tudomásul kell venniük, hogy demokratikus körülmények között az ágazati és csoportérdekek érvényesítése politikai alkudozások függvénye. Amíg pedagógusaik érdekvédelmi szervezettsége ilyen alacsony szintű marad és amíg a tantestületek tagjait ilyen mértékű politikai passzivitás jellemzi, vagyis amíg ilyen mértékig maradnak távol az érdekvérvényesítés terepéről szolgáló szervezetektől, senki sem számíthat arra, hogy az oktatásirányításon belül akár a szakképző iskolák pedagógusainak érdekei, akár az iskolák ágazati érdekei érvényesüljenek.

Tantestületi konfliktusok

Az iskolák 12%-a nem adott választ a tantestületi konfliktusokra vonatkozó kérdéseinkre, 57%-uk viszont arról számolt be, hogy vannak ilyen konfliktusok. A tantestületeken belül a leggyakoribbak az anyagi természetűeket, amelyek a testületek 27%-ában fordultak elő. Szakmai jellegű konfliktusok az iskolák 12%-ában osztották meg a testületeket, az iskolafejlesztés kérdésében pedig az iskolák 7%-ában fordultak elő nézeteltérések. Az iskolák vezető pozícióiért gyakorlatilag nem folyik harc. Ilyen típusú összeütközés mindössze az iskolák 1%-ában akadt. Ugyanilyen jelentéktelenek a politikai jellegű nézeteltérések, amelyekről ugyancsak az iskolák 1%-a számolt be. Egyéb (számunkra ismeretlen forrású) konfliktusok az iskolák 12%-ában vannak.

A tantestületi konfliktusokban összeütköző felek az iskolák 22%-ában különböző tantergycsoportokat (közismereti, szakelméleti, szakmai gyakorlat) tanító pedagógusok. Az iskolák 7%-át jellemezték generációs ellentétekből fakadó konfliktusok. És mindössze az iskolák 1%-ában tudósítottak különböző klikkek összeütközéséről.

Mindezekből a számokból arra következtethetünk, hogy az iskolák többségében nyugodt, kiegyensúlyozott tantestületek működnek, legfeljebb a bérek körül akadnak viták, de a rendszerváltás körüli intézményi átrendeződések (pl. vezetőcserék) már befejeződtek. Akár örömmel is nyugtázhatnánk ezt a helyzetet, ha nem tudnánk, hogy e látszólagos nyugalom mögött az iskolák egzisztenciális bizonytalansága feszül, a korábbi szakmastruktúra átalakításának halaszthatatlansága, a korábbi gyakorlók elvesztése, az iskolákba jelentkező gyerekek csökkenő aránya és a pedagógusokat fenyegető munkanélküliség réme, miközben kérdezzünk mindössze a tantestületek 13%-át vélték "lendületes", változtatásra kész, az új dolgok iránt fogékony közösségnek.

Liskó Ilona

TALLÓZÁS PEDAGÓGUS-KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOKBAN

Az Oktáskutató Intézet először 1985-ben kérdezett meg tanárokat munkájukkal kapcsolatos aktuális kérdésekről. Erre jó alkalom volt, hogy 1984-ben készítették elő és 1985-ben fogadták el az új oktatási törvényt. Az első közvélemény-kutatás erről gyűjtött információkat. 1987-ben a vallással kapcsolatos véleményekről kérdeztük a tanárokat. Ezután 1991–92-ben ismét az új oktatási törvény tervezetéről és a pedagógusok életkörülményeiről, munkájukkal való elégedettségükről gyűjtöttünk véleményeket budapesti és vidéki pedagógusok körében. 1992. júniusában általános és középiskolai tanárok véleményét gyűjtöttük össze az egyházi iskolák újraindításáról. 1992. májusában főiskolai és egyetemi oktatókat arról kérdeztünk, hogyan vélekednek a készülő felsőoktatási törvényről. Valamennyi közvélemény-kutatás megjelent az Oktáskutató Intézet *Kutatás közben* sorozatában. Az alábbiakban ezekből idézzük fel a legfontosabb véleményeket.

* *

Tanárok elégedettsége munkájukkal[†]

Ezzel a közvélemény-kutatással egy nemzetközi kutatásba kapcsolódtunk be. Általános- és középiskolai országos reprezentatív tanármintával dolgoztunk, de néhány kérdésről budapesti kerületi adataink is vannak. Az utóbbiakat önkormányzati megrendelésre készítettük, tehát nem nevezzük meg a kerületeket, jelölésükre kódokat használunk (O = országos; Kerületek: K1.; K2.).

[†] 1991-es országos felmérésen, 1993-as kerületi felméréseken alapulnak az adatok. Az utóbbiakban Szemerszki Mariann működött közre. Az országos felméréshez a TS-iroda és az OTKA nyújtott támogatást.